

ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Баштанник О. В.

ВСТУП

Аналізуючи будь-який феномен дійсності, слід бути впевненим у тому дослідницькому інструментарії та понятійному арсеналі, які застосовуються в роботі, оскільки ці вихідні параметри є визначальними при встановленні рівня адекватності отриманих висновків. Взаємозв'язок науки та того сегменту реальності, який вона вивчає, опосередковується не лише характеристиками безпосередньо емпірично спостережуваних об'єктів, але і евристичними можливостями теорії, що застосовується у якості дослідницької стратегії вченого. Зауважимо, що акцент на методологічній складовій дослідницького процесу не є чимось виключним у нашому випадку постмодерного бачення, а фіксує загальну тенденцію розвитку філософії наукового знання, яка була започаткована у ХХ ст.

Вивчення специфічних характеристик та особливостей функціонування соціальних інститутів є одним з ключових аспектів для суспільних наук загалом, а визначення вказаних параметрів відносно політичних інститутів цілком правомірно назвати одним із центральних для ідентифікації політичної науки як академічної дисципліни зокрема. Для розробників політико-інституційної теорії однією з центральних аксіом стало кредо, а за силою аргументації майже гасло – «institutions matter» (англ. – інститути мають значення), що можливо витлумачити як наголос на інституційних структурах, інституціоналізованих практиках взаємодії та зв'язках при дослідженні правових, економічних, соціально-культурних та ін. феноменів реалізації владних відносин на різних рівнях організації політичної взаємодії (від локального до глобального).

З метою комплексного аналізу особливостей парадигмальних основ дослідження та функціонування інститутів у контексті реалізації державної влади та політичного управління у цій роботі буде представлено вивчення наступних складових даної проблематики: 1) парадигмальних аспектах дослідження феномену «інституту» у вимірі суспільних наук; 2) політико-інституційній парадигмі політичної науки у концептуалізації її базових параметрів; 3) інституціональній парадигмі реалізації державної влади через її основні складові елементи. Таким

чином, в результаті проведеного дослідження ми зможемо отримати синтезовані висновки щодо основного предмету аналізу як у теоретико-методологічному зрізі (політико-інституційна парадигма), так і у прикладному вимірі (інституціональна парадигма реалізації державної влади).

1. Парадигмальні аспекти дослідження феномену «інститут» у предметному полі суспільних наук

Здатність до детермінації як одна з ознак стратегічного спрямування дослідницької теорії є характеристикою знання парадигмального типу, програмні аспекти якого значно підвищують статус отриманих в результаті наукового дискурсу висновків, які вже несуть відбиток застосованої теорії. Очевидно, що сучасна наукова теорія орієнтована переважно на природничі науки, адже саме в їх середовищі може бути встановлене домінування однієї, конкретної парадигми. Слід відзначити, що вчені у межах такого методологічного підходу зазвичай не вбачають сенсу в дотриманні певної «наукової наступності» не лише методологічного, але і предметного поля аналізу. Як зазначає В. Готинян-Журавльова, «В. Віндельбанд, С. Дройзен, Г. Зіммель, М. Вебер були проти безпосереднього перенесення методів, моделей дослідження природничих наук в суспільно-гуманітарні науки. Такий підхід ігнорував специфіку цих наук. В. Віндельбанд підкреслював, що у той час як фізика, хімія та інші природничі науки намагаються виявити загальні, тенденції та закономірності у явищах природи, гуманітарні науки ставлять собі за мету описати індивідуальні, неповторні явища і процеси суспільного життя»¹. У суспільних науках парадигма виступає як певного роду метатеорія з деякими центральними положеннями, які характерні для всього різноманіття напрямків, дослідницьких шкіл та концепцій, які походять від неї. Такі гіпотези можуть досить далеко відходити від вихідних параметрів «предметного ядра», проте наступність наукової теорії зберігається і конструюється певного роду спільна дослідницька стратегія, яка, наприклад, може базуватися навіть на одному гаслі (зазначене «institution matters»).

Г. Рікерт продовжив лінію аргументації В. Віндельбанда, виступаючи проти поділу наук за їх матеріальним началом (про природу або про дух), та пропонує перенести акцент на критерій інтересу науки – предмет

¹ Готинян-Журавльова В. В. Про відмінність у трактуванні процедури вимірювання у природничих і суспільно-гуманітарних науках. *Молодий вчений*. 2015. № 5(2). С. 134.

аналізу, який називають «природою», і предмет, названий «культурою»². Більш цінним для прогресу наукового знання в цій філософській традиції вчені вважали той пласт аналітичних розробок, який стосується наближення до істини у процесі пізнання, а значить спирається на розгляд повторюваних явищ з метою регулярної перевірки визначених раніше закономірностей на точність та достовірність – опис одиничних фактів буття такої можливості не надає.

Підхід неокантіанців утвердився в науковому середовищі на тривалий час і був сприйнятий більшістю вчених – здатність до прирощення нового наукового знання визнавалася лише за сферою наук про природу, не залишаючи для гуманітарних студій вірогідності бути концептуалізованими на необхідному епістемологічному рівні. Така критичність є дещо перебільшеною у тому сенсі, що вона поширюється на весь простір досліджень з гуманітарних проблем та не враховує предметної специфіки окремих сфер, які склалися цьому просторі. Більше того, у політичній науці одночасно співіснують поряд нормативно-орієнтовані теорії, та такі, розробники яких всіляко прагнуть звільнити політичну теорію від ціннісного навантаження – наприклад, політологічний біхевіоризм.

Заглиблюючись у осмислення проблем розвитку гуманітарного знання, неможливо уникнути аналізу впливу філософських основ реалізації наукових досліджень. Як зазначає в даному контексті М. Казаков, «майже половину минулого століття криза гуманітарних наук ХХ століття та конфлікти всередині наукових спільнот готували нову наукову парадигму. В епохах «історичного зміщення» філософський світ вкотре був зрушений з місця та позбавлений рівноваги дегуманізацією життя, двома світовими війнами, постіндустріальним способом виробництва, поп-артом, духовною кризою. Перехід від «нео-» до «пост-» став відміткою виходу старого філософського мислення з кризи, коли замість старих ідей, які перевдягались у нові плаття та подавались у вигляді чогось нового – перехід до постмодерну»³. На сьогоднішній день актуальність зазначених аспектів розвитку науки не тільки не зменшилася, але навіть отримала нові імпульси для зростання, оскільки постійно підживлюється через вплив соціально-культурних процесів. Обґрунтовуючи таку точку зору, І. Куриленко підкреслює, що «постмодернізм як культурна

² Мінаков М.А. Горизонт належного і проблема досвіду в баденському неокантіанстві. *Мультитверсум. Філософський альманах*. 2006. № 56. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Minakov.htm

³ Казаков М. Метод деконструкції у постмодерністській парадигмі пізнання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2011. Вип. 561–562. С. 198.

парадигма нині активно функціонує, а отже, досліджується вітчизняними і зарубіжними вченими, викликаючи активні дискусії. Загалом стан сучасної постмодерністської (інформаційної) культури можна схарактеризувати як «міжпохальний», «трансгресивний», «межовий», «перехідний» і врешті – як «кризовий», що пов'язано із суттєвими змінами, трансформаціями у сфері культури, зокрема деструкцією єдиної ціннісної модерністської культурної парадигми.

Утім, процес дестабілізації загальноприйнятих цінностей і нові технологічні (інформаційні) досягнення людства не є негативним трансформуючим фактором культури, адже це новий виток розвитку культури, на початку якого відбувається «переоцінка цінностей», а потім створюються нові зразки культурних традицій, виникають нові світоглядні й естетичні системи, що спрямовані на осмислення нового стилю життя та нового світогляду»⁴. Варто відзначити, що оновлення стилю життя в цілому стало можливим завдяки зрушенню традиційних ціннісних основ у масовій свідомості, оскільки вони перестали кореспондувати до турбулентних змін у навколишній реальності. Зокрема, Т. Озерова у своїй статті конкретизує, що «нормативно-ціннісна структура аксіології епохи постмодерну має такі характерні параметри:

- явна і якісна зміна статусу цінностей традиційної моральності (колективізм еволюціонує в комунітаризм; креативність віддає перевагу працьовитості; космополітизм доповнюється формами локального патріотизму; громадянський патріотизм змінюється культурним, національним – локальним, «ізолюючий» – «відкритим»);

- зміна статусу і якісного наповнення цінностей модерну (свобода як автономія перетворюється на свободу вибору; індивідуалізм автономної особистості заміщається індивідуалізмом модульного суб'єкта моралі; домінування матеріальних цінностей знижується під впливом нового типу духовності);

- висунення толерантності як самодостатньої моральної цінності, яка лежить в основі будь-яких взаємодій всіх приватних систем аксіології;

- формування нового універсалізму (всі системи моральності репрезентують себе в єдиному дискурсивному полі, параметри якого визначаються глобальними функціями моральності на сучасному етапі)»⁵.

⁴ Куриленко І. А. Рецепція постмодернізму як культурної парадигми: теоретичний аспект. *Культура України*. 2013. Вип. 44. С. 127.

⁵ Озерова Т. Ю. Ціннісний дискурс у контексті постмодерної культурної парадигми. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер.: Гуманітарні науки*. 2013. Вип. 2. С. 56.

Відзначення особливостей аксіології постмодерну представляє для нас не тільки загально культурну цікавість, а і сприяє розширенню дослідницьких рамок щодо аналізу функціонування в цілому системи освіти, як безпосередньо пов'язаної зі сферою науки. В. Зінченко з цього приводу конкретизує, що «новий, постмодерністський, світогляд має значний освітній потенціал, який складають:

- перетворення освітнього простору з метою відтворення екзистенційної цілісності природного, соціального та інших світів людини;

- синтез знань про природу (природничих) і про дух (соціогуманітарних);

- можливість осмислення дійсності з різних світоглядних позицій, їх дискурс;

- формування синтетичного образу – наукової картини світу – за допомогою синтезу знань, їх диференціації та інтеграції;

- надбання знанням світоглядного, аксіологічного контексту з метою визначення життєвих орієнтацій людини;

- усвідомлення еволюційності, поновлення світу як стимул до оновлення знань і переосмислення дійсності;

- можливість співвіднесення наукових, ненаукових і позанаукових форм знання з метою визначення цільових пріоритетів, саморозвитку і самоорганізації особистості (як синергетичної системи)»⁶.

На перший погляд, може здаватися, що таке заглиблення наукових розвідок є недостатньо обґрунтованим, проте відшукування граничних меж впливу світоглядної парадигми постмодерну є важливим з огляду на необхідність підтримання необхідного рівня суспільних гарантій для особистості. О. Гарашук, І. Кінаш, В. Куценко вказують, що «світовий досвід засвідчує, що постмодерністська парадигма формування та розвитку освіти як чинника забезпечення соціальної безпеки в свою чергу потребує:

- гармонізації та збалансованості педагогічних і моральних аспектів;

- своєчасної зміни професійної соціалізації;

- розробки механізму передачі норм і соціальних правил від покоління до покоління;

- реструктуризації інститутів професійної соціалізації;

- подолання деформацій механізму ціннісно-нормативного становлення нової системи соціального контролю;

- досягнення зміни системи співвідношення суспільних й особистісних інтересів у бік розширення автономії формування

⁶ Зінченко В. Соціокультурна глобалізація, трансформації наукового знання і постмодерна парадигма в соціальній філософії освіти. Філософія освіти. 2013. № 1. С. 164.

особистісного та освітнього просторів для забезпечення зростання творчого потенціалу, позитивних зрушень в освітній сфері.

Все це потребує суттєвого поліпшення ресурсного, у тому числі фінансово-ресурсного, забезпечення освітнього розвитку»⁷.

Ірраціоналізм ціннісно-емоційного типу, притаманний так званому людському фактору (людиномірності як антропологічному акценту), не дозволяє багатьом вченим і досі в повній мірі погодитися з науковим статусом знання в науках про культуру. Саме тому тривалий час «нормальними» (у розуміння Т. Куна) вважалися лише природничі науки, які побудовані на дослідженні конкретних емпіричних фактів, сутність яких не залежить від волі людини. Проблема застосування теорії наукових парадигм для суспільних наук була вирішена М. Мастерман у 1965 р., яка зауважила, що навіть у природничих науках не обов'язково панує єдина парадигма, а у суспільних зовсім неможливо. Вона запропонувала класифікувати науки з позицій наявності у них однієї (моно-), двох, трьох і більш (полі-) домінуючих парадигм, а суспільні науки відносити до мультипарадигмальних⁸. М. Савостьянова вважає, що зріла наука як структура об'єднана принципом парадигми, який визначає її основну сутнісну і функціональну характеристику – парадигмальність⁹. Видається необхідним дещо скоригувати її – це зріла наукова теорія (причому метатеоретичного рівня) може бути об'єднана в парадигмальним форматом концептуалізації, а в конкретній сфері наукового знання таких парадигм повинно бути декілька.

У роботі «Історія науки та її раціональні реконструкції» І. Лакатос ввів у науковий обіг термін «раціональна реконструкція», зміст якого полягає у аналізі закономірностей логіки розвитку об'єкта вивчення в історичній ретроспективі з правом дослідника ігнорувати незначущі для опрацювання його гіпотези історичні факти. Головне завдання вченого при роботі в рамках пізнавальних можливостей реконструкції – віднайти ті ключові моменти, які сприяли актуалізації з декількох потенційних альтернатив розвитку об'єкта аналізу тієї, яка стала дійсною¹⁰. Виділяючи раціональну реконструкцію як окремий метод політологічного дослідження, О. Токовенко підкреслює його значну роль у пізнанні феноменів політики, з чим цілком можливо погодитися. Для

⁷ Гарашук О. В., Кінаш І. П., Куценко В. І. Постмодерністська парадигма соціальної безпеки: роль і значення освіти. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2022. № 12. С. 76.

⁸ Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с. С. 14–15.

⁹ Савостьянова М.В. Структура та функціональний діапазон парадигмальної науки. *Філософія науки: традиції та інновації*. Суми, 2010. № 1 (2). С. 24.

¹⁰ Токовенко О. Раціональна реконструкція як метод політологічного дослідження. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2008. № 1–2. С. 25.

вченого-політолога важливо вміти правильно відрізнити та адекватно абстрагуватися від другорядних чинників впливу на політичний процес, а також визначати просторово-часові параметри вирішальних трансформацій феноменів політичного світу, так звані «точки біфуркації» (наприклад, при залученні теорій синергетики до аналізу проблем інституціоналізації в політиці).

Прихильники парадигмального підходу до науки зазначають, що парадигми набувають панівного статусу тому, що їх використання приводить до успіху швидше, ніж задіяння конкуруючих стратегій вирішення проблемних ситуацій. Як підкреслює Є. Кулик, специфіка запропонованого Т. Куном образу науки полягає в тому, що логіко-методологічні чинники втрачають свою надісторичну нормативність і стають функціонально залежними від типу вирішуваних проблем і панівного у відповідний історичний період способу діяльності наукового товариства¹¹. Нормативний порядок регулює роботу вчених над конкретними явищами та процесами емпіричного характеру, оскільки він зумовлений положеннями твердого ядра програми та її допоміжних гіпотез, які поділяються в середовищі дослідників. Аналітична відокремленість та логіко-методологічна оформленість дослідницької програми дозволяє говорити про певного роду автономність такої метатеорії в просторі більш загальної області наукового знання, яка реалізується через конституювання основного ідейного формату та пошук ресурсів для нових напрямків розвитку.

Одним із факторів, що вплинули на зацікавленість науковцями парадигмою як концептом, можна назвати звернення її автора до детермінант наукової діяльності, що не завжди розглядалися як її невід'ємна складова – комунікації в середовищі вчених, котрі поділяють ті чи інші погляди стосовно основних параметрів аналізу різноманітних феноменів (залежно від сфери дослідження). Приналежність до наукового співтовариства надає значимості як особистості вченого, так і його дослідницьким здобуткам: захищений середовищем тих, хто поділяє його погляди, він також може використовувати аргументацію класиків на захист власних теорій. До того ж, спільна робота над складною проблемою (навіть не в один і той самий час) дозволяє максимально ефективно та результативно розв'язати її, що сприяє приросту нового наукового знання та дозволяє знайти можливості для вирішення суперечностей у практичній діяльності в будь-якій сфері матеріального виробництва та духовного життя соціуму.

¹¹ Кулик Є. Історико-методологічні моделі походження наукового знання. *Вісник Львівського національного ун-ту. Сер. Педагогічна*. 2004. Вип. 18. С. 264.

У даному дослідженні синтезовано ідеї Т. Куна та І. Лакатоса, й визначено парадигму як комплексну дослідницьку стратегію, що поєднує метафізично-філософську метатеоретичність та соціологічну конвенційність парадигмального аспекту із більш прикладною конструктивністю та можливістю співмірності теоретичних побудов науково-дослідницької програми. Тобто зміна методології, застосованої щодо вже вивчених фактів, може також давати оновлений результат, що можливо простежити в рамках політико-інституційної теорії – варіації у предметній сфері аналізу є досить значущими відносно реального впливу трансформації методологічного інструментарію, а отже наявна еволюція наукового знання може тлумачитися як розвиток окремої складної парадигми політичної науки.

Вся інституційна теорія в політичній науці сутнісно може бути ідентифікована як парадигма, що складається з декількох дослідницьких програм, які засновані на доповнюючих стратегіях аналізу – різноаспектному аналізі структур, процесів та норм в інституціоналізованій площині політики. Виокремлення дослідницьких шкіл в рамках цієї парадигми може носити як уможлиблюючий характер – вивчення у якості політичних інститутів органів державної влади було типовим для багатьох століть розвитку політичної думки, або бути досить простим – на сучасному етапі інституційних досліджень відносно легко ідентифікувати приналежність вченого до окремої версії інституціоналізму. Згодом буде конкретизовано визначення безпосередньо політико-інституційної парадигми політичної науки, але вже наразі можна зазначити, що орієнтація на виокремлення парадигм у політичній науці є характерною для новітнього етапу її осмислення та теоретизування.

2. Політико-інституційна парадигма політичної науки: концептуалізація базових параметрів

Наприкінці 1960-х – початку 1970-х рр. представники американської політичної науки вперше застосували поняття «парадигми» до політичної теорії – Д. Трумен та Г. Алмонд найменували так біхевіоризм, а Д. Істон – постбіхевіоризм¹². Пізніше все більше і більше глобальних наукових традицій в політології стали називати парадигмами, з'явилися визначення парадигми політичної науки, наприклад, як сукупності теоретичних стандартів, ціннісних критеріїв та світоглядних установок вченого, що прийняли силу стійкого традиційного політичного знання, методу і принципу дослідження та котрими, як загально визначеними досягненнями політичної науки, він

¹² Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с. С. 13.

керується у своїй науковій діяльності при політичному аналізі проблем суспільства.

Парадигма сприяє прирощенню знань у вигляді універсальних, абстрактних понять і концепцій та використанню теоретичних висновків і положень у розв'язанні конкретних політичних проблем¹³. Аналіз політики за допомогою поняття «парадигма політики» дозволяє здійснити концептуальний, системний аналіз та інтерпретацію цього феномену суспільного життя, виокремивши оптимальні методологічні схеми і моделі наукового пошуку. У найбільш широкому тлумаченні парадигми політики дають уявлення про сутність, природу, джерела і межі поширення політики як явища. Хоча методологічний підхід також має власне значення при аналізі політичних феноменів, проте його евристичний потенціал є відмінним за масштабом та глибиною від епістеміологічного та гносеологічного типу досліджень на рівні парадигми як у науці взагалі, так і в політичній теорії. Застосування будь-якого підходу специфічним чином впливає на визначення предмету аналізу, але не видозмінює його настільки, щоб говорити про існування радикально відмінної від інших теоретичної площини аналізу у зв'язку з цим: соціологічний чи економічний аналіз політичних інститутів стосується окремих аспектів складної природи центрального для них об'єкта вивчення.

При застосуванні парадигмального бачення прогресу щодо політичної науки В. Осін наводить міркування Дж. Драйзека відносно наукового прогресу як такого. Останній виокремлює такі його види: глобальний – прогрес дисципліни в цілому, внутрішній – прогрес в межах окремої дослідницької традиції та горизонтальний – здатність долати непередбачені проблеми (був введений спеціально для політичної науки). Дж. Драйзек наголошує на тому, що в політології є можливим внутрішній прогрес, але неможливий глобальний, що зумовлене не лише посиленням спеціалізації вивчення, а, головним чином, впливом телеологічних мотивацій вченого та залежністю його, як і предмета дослідження, від конкретних соціально-політичних умов¹⁴. Втім, тут спостерігається цікава закономірність – суспільно-політичне середовище трансформуються, проте значимі проблеми політичного життя залишаються незмінними (боротьба за владу, розподіл ресурсів впливу і т.д.). Саме тому, за Дж. Драйзеком, в суспільних науках в принципі (і в політології також), рух дослідницьких традицій відбувається по колу, а в природничих науках – прогрес

¹³ Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с. С. 14–15.

¹⁴ Осін В.В. Концепції прогресу політичної науки: онтологія сучасних уявлень. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010.../P13_doc.pdf

односпрямований (теорія, достовірність якої спростовується, назавжди вибуває з розгляду – наприклад, теорія флогістону в хімії). Політико-інституційна парадигма може бути названа типовим прикладом внутрішнього прогресу в політології, оскільки в її рамках відбулася еволюція дослідницької традиції (від класичного інституціоналізму до неоінституціоналізму) через актуалізацію культурно-ціннісних аспектів проблем модернізації перехідних суспільств (70–80-ті рр. ХХ ст.) та надання значення вченими неформально-традиційним каналам впливу на ці процеси. Зародження неоінституційного аналізу у політичній науці було тісно пов'язане із аналізом трансформаційних процесів в політичних системах, що стали на шлях демократичних перетворень, де юридично-формалізоване бачення політичних інститутів не задовольняло вимоги повноти вивчення реальних феноменів політичної дійсності (цей напрямок аналізу не втратив свого значення і його принципи продовжують використовуватися у політологічних розробках).

Політико-інституційна парадигма реалізується в площині конкретних досліджень через використання низки підходів. В політичній теорії склалося декілька класифікацій таких підходів, серед найбільш значних слід виокремити класифікацію В. Кривошеїна, який виділяє інституціонально-правовий, політико-культурний та політико-інституційний підходи¹⁵. Окрім цього, О. Рибій у якості підходів до аналізу політичних інститутів пропонує правовий, економічний, історичний та соціологічний¹⁶. Грунтуючись на даних класифікаціях та основних положеннях політико-інституційної теорії (в узагальненому вигляді), з метою отримання максимальної повноти охоплення специфіки дослідницьких практик в межах політико-інституційної парадигми пропонується за доцільне конструювання наступної класифікації методологічних підходів, які використовуються в її рамках: 1) комплекс політико-правових підходів (формально-легальний, ідеографічний, номотетичний, інтерпретативний); 2) комплекс політико-культурних підходів (історико-порівняльний, системний, структурно-функціональний); 3) полідисциплінарний комплекс підходів (соціологічний, економічної науки, психологічний та ін.)¹⁷.

Політико-правові підходи були основою інституційних досліджень в рамках класичного інституціоналізму, предметом яких виступала

¹⁵ Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с. С. 19–27.

¹⁶ Рибій О.В. Специфіка підходів до вивчення політичних інститутів та їхньої динаміки у суспільних науках. URL: www.nbuu.gov.ua/portal/soc.../RYBIY.pdf

¹⁷ Баштанник О.В. Теоретико-методологічні засади формування політико-інституційної парадигми: закономірності та тенденції розвитку. *Вісник НАДУ*. 2012. № 3. С. 13–21. С. 18.

держава (як центральний інститут) та інститути державної влади (перша половина ХХ ст., Е. Баркер, К. Фрідріх та ін.¹⁸). Традиції раціоналізму, позитивізму, розробки німецької правової школи (Л. Штайн, О. Гнейст, Р. Гірке та ін.¹⁹) склали передумови для утвердження таких формалізованих досліджень політики. Як раз тут відбувається аналіз стабільних інституційних конфігурацій через принципи об'єктивізму та інституційно-структурного детермінізму, що їх деякі дослідники поширюють на інституційну парадигму загалом, аналізуючи, більшою мірою, окремий її аспект. Аналіз нормативно-правових актів, що регламентують функціонування інститутів з правової точки зору реалізується як через опис одиничних об'єктів спостереження у всій повноті їх властивостей (ідеографічний підхід), так і через проектування ідеальних інституційних конструктів як продуктів абстрактного мислення за допомогою узагальнення (номотетичний підхід). Тлумаченню (інтерпретації) підлягають тут як реальні явища і процеси, так концептуальні гіпотези теоретиків.

Політико-культурні підходи (60-70 рр. ХХ ст.) фіксують зміну акценту від правових аспектів функціонування політичних інститутів на вивчення неформальних факторів впливу на цей процес і політичну реальність загалом – міфів, традицій, неформальних політичних практик. Важливість подібного повороту була обумовлена розумінням того, що вся попередня історія розвитку інститутів, а також той соціокультурний фон, на тлі якого діють політичні інститути, символічність їх сприйняття має вирішальне значення при визначенні реальної ефективності діяльності інституту. Так, один із засновників структурно-функціонального підходу, Г. Алмонд шляхом здійснення порівняння політичних систем виокремлював два рівня їх аналізу – інституційний (безпосередньо інституційна структура) та орієнтаційний (орієнтації індивідів відносно окремих інститутів та політичної системи в цілому). Останній, в свою чергу, складається з трьох типів орієнтацій – когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних) та ціннісних, які в комплексі являють собою політичну культуру²⁰. Саме через поширення досліджень трансформацій політичних систем та їх структурно-функціональних складових нарешті в спектр уваги вчених-інституціоналістів потрапляють процесуальні аспекти політики – модернізація, демократизація, демократичний транзит як інституціоналізація демократичних інститутів і т. д. (Г. О'Доннелл,

¹⁸ Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. Філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 190–199. С. 192.

¹⁹ Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д.: ДНУ, 2002. 112 с. С. 19–22.

²⁰ Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д.: ДНУ, 2002. 112 с. С. 24.

А. Пшеворський, Д. Растоу, Ф. Шміттер та ін.²¹). Концепція інституціоналізації С. Гантінгтона («підйом і занепад суспільства краще за все аналізувати на основі характеру його інститутів»²²) стала базовою при пошуках відповідей на питання стабільності політичних режимів в державах. Вказані підходи є характерними для зародження неінституційного напрямку аналізу і, багато в чому визначивши його спрямування, все ж характеризують перехідний етап розвитку політико-інституційної парадигми.

Підходи, які належать до полідисциплінарного комплексу, не вичерпуються зазначеними в класифікації, оскільки в неінституціоналізмі (з 80-х рр. ХХ ст. і до сьогодні) широко використовуються розробки майже всіх галузей наукового знання (не лише виключно правової науки чи культурології), конкретні його версії збагачені теоріями, що мають міждисциплінарний характер (економічної соціології, теорії гендеру і т.д.). Більше того, активно залучається методологія природничих наук (еволюціонізму, морфогенези і т.д.), відбувається застосування методів математичного аналізу (наприклад, в інституціоналізмі раціонального вибору), при цьому зберігається історичність та не відкидається повністю нормативність аналізу. Серед найбільш відомих розробників сучасних версій нового інституціоналізму можливо назвати таких вчених – П. Дімаджіо, Дж. Марч та Й. Олсен, Д. Норт, Є. Остром, Р. Патнем, В. Пауелл, Г. Пітерс, К. Телен, П. Холл та ін.

Отже, еволюція політико-інституційної теорії спричинила поступове розширення предметного кола досліджень та відкриття нових рівнів аналізу у розгляді сформованих політичних інститутів. Ці процеси зумовили використання різного роду підходів, реалізація пізнавальних можливостей котрих сприяла виробленню нового наукового знання про такий неоднозначний феномен як інституційне поле політики. Втім, суперечливість теоретико-методологічних основ дослідницької роботи може негативно вплинути на отриманий результат. Саме тому було необхідним прояснити зміст політико-інституційної теорії, визначити її парадигмальне підґрунтя, конкретизувати структурні складові та комплекс підходів, які складають основу методологічної сторони дослідження політичних інститутів. З'ясування змісту політико-інституційної парадигми політичної науки дозволяє концептуалізувати її як складне, багатовимірне поєднання окремих дослідницьких

²¹ Шипунов Г. Концептуальні засади транзитологічної парадигми: історія становлення. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. : Філософсько-політологічні студії*. 2010. Вип. 2. С. 51–62. С. 52.

²² Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д.: ДНУ, 2002. 112 с. С. 25.

напрямків, теорій та концепцій, а також принципів, підходів та методів наукового аналізу політики на різних рівнях її практичної реалізації, що розробляються в руслі єдиної широкої дослідницької стратегії та слугують для вивчення взаємопов'язаного комплексу символічно-ціннісних, структурно-організаційних та процесуально-трансформаційних аспектів політичного простору. Проведений нами аналіз дозволяє розкрити сутність кожного з них: зміст символічно-ціннісних полягає у конкретизації офіційно встановлених формалізованих норм та традиційно визнаних неформальних практик поведінки окремих індивідів; структурно-організаційних – особливостей та принципів функціонування установ, що створені спільною волею об'єднань індивідів; процесуально-трансформаційних – особливостей конструювання нормативно-структурних та культурно-ідеологічних основ політичної системи суспільства та подальше їх перетворення під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників²³.

Спираючись на встановлене визначення, за доцільне пропонується вживати поняття «парадигма» відносно політико-інституційних досліджень загалом, в той час як класичний (традиційний, старий) інституціоналізм, інституційний аналіз перехідного типу та оновлену політико-інституційну теорію – неоінституціоналізм (новий інституціоналізм) визначати як напрями аналізу, а конкретні його різновиди (соціологічний, історичний і т.д.) як версії (типи). За подібною логіці визначення аналітичної теорії може бути таким – історичний неоінституціоналізм політико-інституційної парадигми (для скорочення можливо вживати просто історичний інституціоналізм, неоінституціоналізм). Зауважимо, що досить часто соціологічний, історичний інституціоналізм та інші версії нового інституціоналізму називають підходами через залучення концептуального доробку окремих галузей наукового знання (соціології, історії та ін.). Це можливо лише за умови подальшої конкретизації приналежності даного підходу саме до неоінституційного напрямку аналізу інститутів. При вживанні поняття «інституційні підходи» або «неоінституційні підходи» відносно деяких теорій, як правило, мова йде про конкретні концепції, засновані на теоретичних постулатах неоінституційної теорії, які часто є міждисциплінарними за своїм характером – використовуються надбання економічної теорії, соціології, політичної науки та ін. в комплексі. Також, оскільки на сьогодні в зоні уваги вчених переважають дослідження, що провадяться в рамках неоінституційного напрямку політико-інституційної парадигми (який, до того ж, суттєво

²³ Bashtannyk O.V. The role of individual identity in institutionalized practices of social-political process. *Nauka i studia*. 2014. № 4 (114). S. 121–130. S. 124.

диференціюється з традиційним), є ймовірність виділення його як окремої парадигми. Однак, більш адекватно визначати класичний та новий інституціоналізм як складові однієї глобальної політико-інституційної парадигми, межах якої і відбувається розвиток методології та прирощення нового наукового знання. Дослідження інституціоналізованих форм політики в рамках різних напрямків та версій політико-інституційної парадигми політичної науки сприяє поступовій видозміні аналітичних пріоритетів вченого як в предметному вимірі, так і в динамічному та контекстуальному аспектах.

3. Інституціональна парадигма реалізації державної влади: основні складові елементи

В науковому дослідженні парадигма може виступати в двох основних вимірах: як дослідницька стратегія для певної множини об'єктів та як безпосередньо предмет дослідження, коли ми аналізуємо особливості організації суспільних відносин стосовно певної проблематики. Уявлення про сутність парадигми як дослідницької стратегії можливо скласти на основі значного обсягу наукового доробку, основними працями серед якого можливо назвати роботи Т. Куна у сфері загального наукознавства²⁴. Серед вагомих вітчизняних напрацювань з цього аспекту можливо навести підхід П. Петровського, який охарактеризував парадигму як «постмодерну модель пізнання, що дозволяє визначити об'єкт дослідження з точки зору типових форм реалізації практичних інтересів та пріоритетних цінностей, класифікувати дії суб'єктів суспільно-владних відносин як свідоме об'єднання на основі ідентичного розуміння вихідної соціальної реальності, спільного бачення концептуальних засад здійснюваних трансформацій та шляхів і засобів їхнього досягнення»²⁵. Систематизуючи різні підходи до визначення поняття парадигми, Н. Андрейчук узагальнює, що «цілком можливо виділити спільну семантичну ознаку, наявність якої засвідчує семантичну цілісність цього полісемічного терміна, а саме: первинна основа, що задає параметри для наслідування»²⁶. Таким чином, феноменологія парадигмальності може виходити за рамки розвитку наукових досліджень і бути експлікованою також на вимір соціальних відносин. У такому аспекті стає можливо говорити про конструювання парадигм в різних типах організації

²⁴ Кун Т. Структура наукових революцій. URL: <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn.htm>

²⁵ Петровський П. М. Парадигма як модель дослідження суспільно-владних відносин. Державне будівництво. 2008. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_58

²⁶ Андрейчук Н.І. Парадигма як термін. Вісник: Проблеми української термінології. 2008. № 620. С. 254-257. С. 257.

спільної діяльності, і в першу чергу, в діяльності управлінській, що здатне трансформувати її сутнісне осмислення.

Варто зазначити, що парадигмальна реконструкція владних відносин спонукає виокремлювати рівень їх метасистемного функціонування і аналізу, за якого в основу цих процесів покладаються чинники вищого порядку, такі як, наприклад, права людини. Л. Новак-Каляєва, представляючи аспекти формування новітньої парадигми публічної влади, зазначає, що «новітня парадигма управління базується на зміні алгоритму взаємовідносин державних органів із населенням та організаціями, що виражають різні інтереси. Йдеться про перехід від відносин однозначної підпорядкованості й підлеглості до взаємодії та взаємопідтримки на всіх етапах управлінського циклу. Зміни відбуваються в двох напрямках: з одного боку, докладаються зусилля щодо підвищення якості послуг, які надаються державою населенню, зокрема в освіті, охороні здоров'я, соціальному страхуванні тощо, з іншого – формуються нові механізми залучення громадян до процесу прийняття та реалізації управлінських рішень»²⁷. Окрім цього, можливо навести приклади інших дослідницьких розробок, які в аспекті реалізації владних відносин особливу увагу звертають на комунікацію влади з громадськістю, характеризуючи відносини в ній в координатах парадигмальності. Так, Д. Андреев пише, що «питання врегулювання правових основ доступу до інформації, створеної державними органами, є частиною більш комплексної проблеми, яка ставить у центр уваги функціональність залучення суспільства до інтеграційних процесів державотворення, з одного боку, з іншого – намагання вибудувати ефективну модель комунікаційної взаємодії влади і представників громадянських інституцій»²⁸.

Звертаючись до метафілософського рівня осмислення сутності державного управління, ми на сьогодні можемо вести мову про множину парадигмальних підходів до розуміння особливостей його реалізації, що є характерним для постсучасного періоду розвитку науки загалом. Умоглядно така множина може бути окреслена у просторі постмодерної парадигми управління, основні параметри якої у своїй статті узагальнює О. Руденко. Професор О. Руденко вказує на те, що «активне застосування в державному управлінні принципів постнеокласичної науки (нелінійність, індетермінізм) наприкінці 1970-х рр. поклато

²⁷ Новак-Каляєва Л. М. Деякі аспекти формування новітньої парадигми публічної влади на засадах прав людини. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 45. С. 41–47. С. 45.

²⁸ Андреев Д. В. Правові колізії забезпечення доступу до інформації як фактор зміни парадигми комунікації влади й суспільства. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 15. С. 81–89. С. 81.

початок формуванню постмодерної парадигми, яка звертає увагу на розвиток складних систем та управління ними, проблеми міжсистемної взаємодії, питання геополітики та глобального управління. Основою цієї парадигми стала концепція «постмодерного державного управління» (Ч. Фокс, Х. Міллер), у межах якої відбувається синтез принципів синергетики, аксіології, універсализму, соціальної інженерії, структурного функціоналізму Т. Парсонса, неофункціоналізму, праксеології, організаційної кібернетики, неолібералізму»²⁹. З огляду на подібну широту методологічних орієнтирів, виникає ймовірність досить різноспрямованого розвитку дослідницьких стратегій стосовно управлінської діяльності, що ми можемо відзначити, вивчаючи різноманіття репрезентованих у науковому просторі парадигм. О. Суший концептуалізує соціокультурну парадигму державного управління, аргументуючи стосовно культурологічного підґрунтя її формування. Авторка конкретизує, що «у центрі розроблюваної нами методологічної матриці дослідження державного управління в рамках соціокультурної парадигми знаходиться категорія (ідея) психосоціокультурного механізму державного управління як системотвірного чинника нових соціальних реалій. Уявлення щодо психосоціокультурного механізму (або механізмів) розвитку державного управління орієнтоване на осягнення глибинного підґрунтя, сутнісних засад та зв'язків між різноманітними процесами соціальної дійсності»³⁰. К. Романенко вважає за можливе виокремлювати маркетингову парадигму державного управління, розглядаючи в її якості теорію менеджменту. Як пише дослідниця, «в інтерпретації вказаної теорії управління носить діяльнісний характер, прямо пов'язане з особистісним та соціокультурним контекстом управлінської діяльності і на практичному рівні орієнтоване на конкретні механізми прийняття і реалізації управлінських рішень. Діяльнісний підхід у теорії менеджменту дає можливість вибудувати не абстрактну, а працюючу систему соціальної детермінації механізмів державного управління»³¹.

Аналіз конкретних рівнів реалізації владних відносин показує, що зазвичай особливим чином у процесі реалізації державної влади виокремлюємо інституціональний рівень, оскільки такий рівень

²⁹ Руденко О. М. Формування сучасної парадигми державного управління: історико-типологічний аспект. *Аналітика і влада*. 2012. № 6. С. 79–89. С. 81.

³⁰ Суший О. В. До методологічних засад соціокультурної парадигми державного управління: від каузальності до контекстуальності. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 30. С. 58–65. С. 62.

³¹ Романенко К. М. Державно-адміністративний менеджмент як складова маркетингової парадигми державного управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2010. Вип. 1. С. 99–106. С. 101.

найбільше кореспондує до нормативно-формалізованих аспектів політичного процесу. У науковому просторі відносно його вивчення сформувалися усталені дослідницькі орієнтації, серед яких можливо навести концептуалізацію політико-інституційної парадигми політичної науки. «Політико-інституційна парадигма може бути типовим прикладом внутрішнього прогресу в суспільних науках (державному управлінні, політології), оскільки в її рамках відбулася еволюція дослідницької традиції (від традиційного інституціоналізму до неоінституціоналізму) через актуалізацію культурно-ціннісних аспектів проблем модернізації перехідних суспільств (70–80-ті рр. ХХ ст.) та надання значення вченими неформально-традиційним каналам впливу на ці процеси»³². Розглянутий приклад із сфери політологічних досліджень представляє нам зразок наукового виміру даної проблематики, але варто зазначити, що цим виміром інституціональні дослідження не обмежуються. Так, Ситник Г. представляє до уваги громадськості «інституційно-цивілізаційну парадигму, яка не тільки визначає нову методологічну основу досліджень проблем безпеки (інституціоналізм як один із перспективних напрямів розвитку теорії національної безпеки), а й надає додаткові інструментальні можливості для раціоналізації системного переходу від потреб у безпеці (від людини до міжнародної спільноти включно) до пошуку раціональних варіантів управлінських стратегій, орієнтованих на задоволення вказаних потреб. Зокрема, є можливість інтегрувати в соціально-правових інститутах системи національної безпеки усі її характеристики, оскільки у кожному інституті має міститися інформація стосовно того, які суб'єкти безпеки беруть участь у її забезпечення, їх статус та право на ресурси, вказівка на центр, що є організатором взаємодії, сукупність мотивів активності учасників вказаної взаємодії тощо»³³. У формулюванні даного визначення ми можемо спостерігати свого роду зміщення дослідницьких орієнтирів до напрацювання практичних рекомендацій із досліджуваної проблематики, а також посилення прикладної складової у парадигмальності як форматуванні зв'язків між одиницями аналізу. І. Алексєєнко представляє ще більш посилений варіант емпіричного спрямування парадигмального аналізу та пише про президентську республіку як парадигму взаємодії політичних інститутів. «Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних

³² Баштанник О. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с. С. 15.

³³ Ситник Г. П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2011. № 2. С. 25–34. С. 21.

інститутів характеризується збереженням на своїй посаді глави виконавчої влади навіть за кризових обставин. До наступних виборів його не можна ні замінити, ні усунути. Тому питання про зміну президента, який втратив довіру свого народу, та партій, що його підтримували, залишається надзвичайно складним»³⁴.

У прикладному вимірі конструювання парадигмальності як властивості певного сегменту суспільних відносин є необхідність виокремлення тих складових, що репрезентують її комплексність як феномену наукового дослідження. Концептуалізуючи інституціональну парадигму реалізації державної влади, ми можемо вирізнити наступні елементи її конституювання в просторі суспільних відносин: 1) інституціональну спроможність; 2) інституціональні інтеракції; 3) стратегію інституціональної розбудови. Таким чином, ми форматуємо систему реалізації владних відносин, базуючись на критерії інституалізації ключових її параметрів: суб'єктів, взаємодії між ними, стратегії розвитку означених явищ і процесів. Особливе значення має розробка теоретико-методологічних засад і практичне обґрунтування інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління в контексті сучасних викликів і загроз для національної безпеки держави.

Характеризуючи суб'єктність елементів інституціональної взаємодії у відносинах управління, ми звертаємося до категорії інституціональної або інституційної спроможності. У даних понять є певна смислова диференціація, для пояснення якої ми звертаємося до підходу О. Рось, яка посилається на приклади застосування термінології щодо інституційної/інституціональної спроможності у документації міжнародних організацій. Оскільки, наприклад, «у документах Європейської Комісії відзначається, що зміцнення інституційної спроможності спрямоване передусім на інституції (системи і структури), однак зміцнення спроможності індивідів (тобто штату інституцій) може бути так само важливим для зміцнення здатності інституцій діяти більш ефективно і результативно»³⁵, то О. Рось пропонує розуміти інституційну спроможність як «здатність інституції виконувати свої функції через забезпечення належного рівня процесів, організації та

³⁴ Алексеенко І. Г. Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2010. Т. 149. Вип. 137. С. 73–77. С. 76.

³⁵ Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97–100. С. 98–99.

ресурсів відповідної інституції»³⁶. Таким чином, коли ми ведемо мову про інституціональну спроможність, то маємо на увазі здатність регулювати певний тип суспільно-політичних відносин в політичній системі або систему в цілому (у випадку інституту держави).

Дослідження взаємодії між елементами інституціональної системи приводить нас до необхідності реконструкції механізму рушійних сил реалізації інституціональної інтеракції. У даному контексті частково можливо спиратися на підхід В. Голубь, яка в цілому характеризує інституціоналізацію інтеракцій держави і суспільства як основу формування ефективної держави. Професор В. Голубь виокремлює «інституціоналізацію нового рівня суспільно-політичних відносин у системі публічного управління – формування нових інституціональних рамок інтеракцій держави і суспільства, що впливає на переформатування офіційно закріплених систем влади, політики і управління за рахунок представництва громадянських інтересів, формування нових політико-управлінських систем, органів завданням яких є представництво і відстоювання інтересів громадянського суспільства, формування суб'єктності неполітичних акторів у сфері політики і управління»³⁷. Однак, на нашу думку, при цьому не слід забувати про те, що між державою і громадянським суспільством має зберігатися певна дистанція у відносинах управління, оскільки інакше ми ризикуємо зіткнутися або з деволуцією інститутів управління, або етатизацією інститутів громадянського суспільства.

Аналізуючи стратегічний вимір конструювання інституціональної структури владних відносин, ми, як правило, в аспекті постановки цілей подальшого розвитку, відзначаємо необхідність реформування існуючої системи управління. Одним з подібних прикладів можливо назвати Стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 рр., яка була схвалена 21 липня 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 831-р. У стратегії серед очікуваних результатів проведення реформи виокремлюється розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави³⁸. Досягнення вказаних результатів є необхідним не лише для виконання

³⁶ Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97–100. С. 99.

³⁷ Голубь В. Інституціоналізація інтеракцій держави і суспільства як основа формування ефективної держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1(59). С. 8–16. С. 13.

³⁸ Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9>

завдань, поставлених їй розробниками перед структурами, що відповідальні за певний елемент впровадження Стратегії, але головним чином є важливим з огляду на мету вищого порядку. В даному випадку такою метою є побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду³⁹.

ВИСНОВКИ

Парадигмальний рівень наукової теорії орієнтує на принципово відмінну якість та масштабність результатів роботи вченого, що відображають зв'язок як методологічної, так і предметної специфіки аналізу. Поліпарадигмальність гуманітарного знання або, за М. Мастерман, мультипарадигмальність, є не лише характеристикою науки, але може бути в той же час індикатором прогресивності суспільного ладу. Прихильники мультипарадигмального підходу до визначення статусу суспільних наук відстоюють тезу про те, що співіснування та конкуренція множинної кількості парадигм соціального пізнання є необхідними умовами нормальної інтелектуальної ситуації в державі. Свобода в науковій діяльності та суспільно-політичних відносинах взаємообумовлені та нерозривно пов'язані між собою, а наявність конкуренції парадигм (навіть при домінуванні однієї конкретної) у будь-якій сфері знання уможливує наближення до істини більше, ніж нав'язування найбільш аргументованої у якості єдиноправильної.

Політико-інституційну парадигму політичної науки можливо з цілковитою впевненістю характеризувати як зразок пост(нео)некласичної наукової раціональності, що розширює горизонт осмислення досліджуваних явищ та процесів, вказуючи на безпосередні зв'язки наукової теорії та імплементації її положень в процес функціонування політичних інститутів. Визнання за науками соціо-гуманітарного спрямування можливості розвитку згідно сценарію поліпарадигмальності (або мультипарадигмальності) наблизило політичну науку до диференціювання загальної теорії на окремі парадигмальні сфери. Парадигма інституціоналізму може бути означена як дослідницька стратегія, що потребує використання підходів, які відповідають різним напрямкам теоретизування, але мають в центрі уваги стійку практику взаємодії індивідів. На всіх етапах свого розвитку інституційний аналіз покликаний був надати відповіді на питання, які представляли інтерес як для науковців, так і для громадськості – яким чином повинен бути інституціоналізований конституційний лад в

³⁹ Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9>

державі, за якою схемою слід проводити інституціональні трансформації в політичній системі суспільства, якою є роль індивіда в інституційному середовищі та ін..

Парадигма як окремий науковий термін характеризується смисловою багатозначністю, що, втім, зосереджена навколо концепту форматування системи операцій у певному процесі. Такими операціями можуть бути складові наукового дослідження (в даній інтерпретації парадигма згадується найперше), або елементи іншої діяльності, наприклад, пов'язані із реалізацією владних відносин. Інституціональна парадигма базується на розумінні того, що ефективне управління суспільством вимагає встановлених чітких норм та механізмів, які регулюють діяльність державних інституцій та забезпечують їхню здатність відповідати на виклики та потреби суспільства. Таким чином, інституціональна парадигма реалізації державної влади інтегрує теоретико-методологічні і практичні складові, пов'язані із суб'єктивністю елементів інституціональної взаємодії у відносинах управління (інституціональна спроможність), особливостями реалізації взаємодії між елементами інституціональної системи (інституціональні інтеракції), а також стратегічний вимір конструювання інституціональної структури владних відносин (стратегія інституціональної розбудови).

АНОТАЦІЯ

Доба постмодерну часто характеризується сутнісною орієнтованістю на онтологічний та гносеологічний плюралізм, що реалізується через диверсифікацію методологічної стратегії та предметної спрямованості досліджень. Посткласичний етап розвитку традицій наукового пізнання сприяє трансформації не лише його інструментарію, але і отриманих вченими результатів – відбувається зростання кількості теорій парадигмального типу. В даній роботі концептуалізуються парадигмальні основи аналізу особливостей дослідження та функціонування інститутів політичної системи у контексті реалізації державної влади та політичного управління.

Вивчення парадигмальних аспектів дослідження феномену «інституту» у вимірі суспільних наук сприяло тому, що на сьогодні інституційна теорія в політичній науці сутнісно може бути ідентифікована як парадигма, що складається з декількох дослідницьких програм, які засновані на доповнюючих стратегіях аналізу – різноаспектному аналізі структур, процесів та норм в інституціоналізованій площині політики. Концептуалізація базових параметрів політико-інституційної парадигми політичної науки

дозволяє визначати її як складне, багатовимірне поєднання окремих дослідницьких напрямків, теорій та концепцій, а також принципів, підходів та методів наукового аналізу політики на різних рівнях її практичної реалізації, що розробляються в руслі єдиної широкої дослідницької стратегії та слугують для вивчення взаємопов'язаного комплексу символічно-ціннісних, структурно-організаційних та процесуально-трансформаційних аспектів політичного простору. Що ж до конституювання інституціональної парадигми реалізації державної влади в просторі суспільних відносин, то можливо вирізнити такі основні її складові елементи: інституціональну спроможність; інституціональні інтеракції; стратегію інституціональної розбудови. Таким чином, форматується вся система реалізації владних відносин – базуючись на критерії інституалізації ключових її параметрів: суб'єктів, взаємодії між ними, стратегії розвитку означених явищ і процесів.

Література

1. Bashtannyk O.V. The role of individual identity in institutionalized practices of social-political process. *Nauka i studia*. 2014. № 4 (114). S. 121–130.
2. Алексеевко І. Г. Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія*. 2010. Т. 149. Вип. 137. С. 73–77.
3. Андреев Д. В. Правові колізії забезпечення доступу до інформації як фактор зміни парадигми комунікації влади й суспільства. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 15. С. 81–89.
4. Андрейчук Н.І. Парадигма як термін. *Вісник: Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 254–257.
5. Баштанник О. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с.
6. Баштанник О.В. Теоретико-методологічні засади формування політико-інституційної парадигми: закономірності та тенденції розвитку. *Вісник НАДУ*. 2012. № 3. С. 13–21.
7. Гаращук О. В., Кінаш І. П., Куценко В. І. Постмодерністська парадигма соціальної безпеки: роль і значення освіти. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2022. № 12. С. 71–79.
8. Голубь В. Інституціоналізація інстеракцій держави і суспільства як основа формування ефективної держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1(59). С. 8–16.

9. Готинян-Журавльова В. В. Про відмінність у трактуванні процедури вимірювання у природничих і суспільно-гуманітарних науках. *Молодий вчений*. 2015. № 5(2). С. 134–137.
10. Зінченко В. Соціокультурна глобалізація, трансформації наукового знання і постмодерна парадигма в соціальній філософії освіти. *Філософія освіти*. 2013. № 1. С. 162–185.
11. Казаков М. Метод деконструкції у постмодерністській парадигмі пізнання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2011. Вип. 561–562. С. 198-258.
12. Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с.
13. Кулик Є. Історико-методологічні моделі походження наукового знання. *Вісник Львівського національного ун-ту. Сер. Педагогічна*. 2004. Вип. 18. С. 257–265.
14. Кун Т. Структура наукових революцій. URL: <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn.htm>
15. Куриленко І. А. Рецепція постмодернізму як культурної парадигми: теоретичний аспект. *Культура України*. 2013. Вип. 44. С. 120–128.
16. Мінаков М.А. Горизонт належного і проблема досвіду в баденському неокантіанстві. Мультиверсум. Філософський альманах. 2006. № 56. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Minakov.htm
17. Новак-Каляева Л. М. Деякі аспекти формування новітньої парадигми публічної влади на засадах прав людини. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 45. С. 41–47.
18. Озерова Т. Ю. Ціннісний дискурс у контексті постмодерної культурної парадигми. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер. : Гуманітарні науки*. 2013. Вип. 2. С. 51–58.
19. Осін В.В. Концепції прогресу політичної науки: онтологія сучасних уявлень. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010.../P13_doc.pdf
20. Петровський П. М. Парадигма як модель дослідження суспільно-владних відносин. *Державне будівництво*. 2008. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_2_58
21. Рибій О.В. Специфіка підходів до вивчення політичних інститутів та їхньої динаміки у суспільних науках. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc.../RYBIY.pdf
22. Романенко К. М. Державно-адміністративний менеджмент як складова маркетингової парадигми державного управління. *Науковий*

вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. 2010. Вип. 1. С. 99–106.

23. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. : Філософські науки.* 2006. Вип. 9. С. 190–199.

24. Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 18. С. 97–100. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.18.97

25. Руденко О. М. Формування сучасної парадигми державного управління: історико-типологічний аспект. *Аналітика і влада.* 2012. № 6. С. 79–89.

26. Савостьянова М.В. Структура та функціональний діапазон парадигмальної науки. *Філософія науки: традиції та інновації.* Суми, 2010. № 1 (2). С. 18–26.

27. Ситник Г.П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України.* 2011. № 2. С. 25–34.

28. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9>

29. Суший О. В. До методологічних засад соціокультурної парадигми державного управління: від каузальності до контекстуальності. *Ефективність державного управління.* 2012. Вип. 30. С. 58–65.

30. Токовенко О. Раціональна реконструкція як метод політологічного дослідження. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації.* 2008. № 1–2. С. 25–28.

31. Шипунов Г. Концептуальні засади транзитологічної парадигми: історія становлення. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. : Філософсько-політологічні студії.* 2010. Вип. 2. С. 51–62.

**Information about the autor:
Bashtannyk Oksana Vitaliivna,**

Candidate of Political Sciences,

Associate Professor at the Department of History and Political Theory

Dnipro University of Technology

19, Yavornytskyi ave., Dnipro, 49005, Ukraine